

SINH KẾ CỦA NGƯỜI H'MÔNG Ở MỘT CHỢ VÙNG BIÊN GIỚI VIỆT NAM - TRUNG QUỐC^(*)

Tạ Thị Tâm

Tóm tắt: Bài viết trình bày về người H'mông với nghề buôn trâu ở chợ Cán Cẩu, xã Cán Cẩu, huyện Si Ma Cai, tỉnh Lào Cai - một trong những chợ trâu lớn nhất ở vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc. Bài viết chỉ rõ, bên cạnh tình nặng đong, khả năng thích ứng thị trường của người H'mông, các quan hệ dòng họ, bạn bè cùng nét tương đồng về văn hoá và ngôn ngữ tạo nên tính hiệu quả trong hoạt động sinh kế của người H'mông. Cụ thể là nghề buôn trâu. Hơn nữa, nghề buôn trâu của người H'mông còn phát triển bởi các yếu tố vị trí địa lý cùng với các chính sách phát triển vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc. Các yếu tố trên đã tác động trực tiếp tới hoạt động buôn trâu của người H'mông xã Cán Cẩu, đây cũng là lợi thế của người H'mông so với các tộc người khác trong vùng và các vùng lân cận.

Từ khóa: Người H'mông; mua bán trâu; chợ Cán Cẩu; vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc

Đặt vấn đề

Vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc bao gồm 7 tỉnh (Điện Biên, Lai Châu, Lào Cai, Hà Giang, Cao Bằng, Lạng Sơn, Quảng Ninh) với 31 huyện, 2 thành phố, tiếp giáp với tỉnh Vân Nam và Quảng Tây của Trung Quốc (Vũ Dương Ninh, 2010, tr. 10). Người H'mông trong vùng sinh sống ở những vùng đất cao, hiểm trở (như các huyện Si Ma Cai, Bắc Hà, Sa Pa của tỉnh Lào Cai) hoặc ở những vùng núi đá và canh tác trên loại hình nương thổ canh hốc đá (ở huyện Mèo Vạc, Đồng Văn, Hoàng Su Phì, Sin Mần của tỉnh Hà Giang), ở khu vực đất dốc (ở các huyện Mường Nhé, Nậm Pồ tỉnh Điện Biên).... Hoạt động kinh tế truyền thống chủ yếu của người H'mông là trồng trọt, chăn nuôi gia súc lớn. Các sản phẩm này không chỉ phục vụ nhu cầu sinh hoạt hàng ngày của tộc người mà còn mang ra mua bán trao đổi ở các chợ trong vùng và chợ bên kia biên giới.

^(*)Bài viết này dựa trên kết quả của đề tài "Vai trò của chợ biên giới trong cải thiện sinh kế của người dân địa phương" do Th.S. Tạ Thị Tâm làm Chủ nhiệm. Tác giả xin chân thành cảm ơn Quý Khoa học Quốc tế (IFS) đã tài trợ cho nghiên cứu này

1. Các nghiên cứu về chợ vùng biên và sinh kế của người H'mông ở vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc

Ở vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc có khoảng 200 chợ lớn nhỏ (Tạ Thị Tâm, 2018). Đây là nơi diễn ra các trao đổi về hàng hoá và giao lưu văn hoá, xã hội của các tộc người ở trong vùng, liên vùng và xuyên biên giới (Khổng Diễn, 1996, Bùi Xuân Đình và Nguyễn Ngọc Thanh (đồng chủ biên), 2013; Tạ Thị Tâm, 2013, 2016, 2017, 2018). Các hoạt động tại các chợ vùng biên của cư dân ở trong vùng và các tộc người ở bên biên giới có từ rất sớm trong lịch sử, được duy trì và phát triển từ sau khi Đổi mới (1986), nhất là từ khi bình thường hoá quan hệ Việt Nam - Trung Quốc (1990) (Nguyễn Minh Hằng, 2001). Hầu hết các chợ của các chợ truyền thống ở trong vùng đều hoạt động có hiệu quả. Tuy nhiên, có một số chợ được xây dựng mới không thu hút sự tham gia của các tộc người, thậm chí đã bỏ hoang (Trần Hữu Sơn, 2014). Hầu hết các nghiên cứu trên chỉ ra rằng, các sản phẩm nông lâm nghiệp không chỉ đáp ứng nhu cầu tiêu dùng hàng ngày mà còn được mang ra trao đổi tại các chợ trong vùng, liên vùng và bên kia

biên giới. Bên cạnh đó, vấn đề thương mại ở vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc được các học giả nước ngoài rất quan tâm, đặc biệt là các hoạt động buôn bán của người H'mông trong vùng, cũng như các yếu tố giúp các tộc người thiểu số xây dựng và duy trì việc buôn bán nhỏ, đó là ngôn ngữ, vốn xã hội, vốn vật chất kết hợp cùng không gian và đặc điểm tộc người (Laura Schoenberger and Sarah Turner, 2008). Một nghiên cứu khác cũng chỉ ra, người H'mông đã tham gia vào hoạt động mua bán trâu ở chợ vùng cao Việt Nam với các quan hệ thân tộc, những hoạt động trong nội bộ thôn và giữa các thôn bản dựa trên cơ sở sự tin cậy (Christine Bonnin, 2014). Đặc biệt, sự thích ứng của người H'mông với các hoạt động sinh kế như thương mại hoá thảo quả, buôn bán vai sợi, trâu, rượu dựa trên các mối quan hệ về văn hoá - xã hội được đúc kết trong lịch sử đã tạo ra các cơ hội để người H'mông nắm lấy và sử dụng như một cách cân bằng trong bối cảnh lịch sử và khu vực địa lý nhất định (Sara Turner và Jean Michaud, 2016). Các học giả nước ngoài mới chỉ ra rằng, người H'mông tham gia vào thị trường mua bán trâu ở chợ vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc do sự tương đồng về ngôn ngữ, văn hoá và yếu tố địa lý cùng với sự năng động của tộc người này. Ở nghiên cứu này, tác giả bài viết muốn làm rõ hơn việc tham gia vào các hoạt động mua bán trâu của người H'mông ở chợ vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc trên cơ sở đặc tính năng động tộc người, quan hệ dòng họ, bạn bè, sự tiếp nối của các mối quan hệ từ trong lịch sử đến hiện tại, vị trí địa lý của khu vực này cộng với nhu cầu trao đổi trâu từ các tộc người ở bên kia biên giới và tác động của các chính sách về thương mại ở vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc đã tạo nên sự sôi nổi trong các hoạt động mua bán trâu ở các chợ trong vùng.

2. Phương pháp và cách tiếp cận

Nghiên cứu này tập trung phân tích về người H'mông ở xã Cán Cấu, lịch sử nghề buôn trâu, rút ra một số nhận xét về vai trò của hoạt động buôn trâu với phát triển sinh kế bền vững của người H'mông. Dựa trên kết quả nghiên cứu thực địa tại chợ Cán Cấu, xã Cán Cấu, huyện Si Ma Cai trong 3 đợt, mỗi đợt 10 ngày vào năm 2017 và năm

2018, với 20 phỏng vấn sâu và 5 cuộc thảo luận nhóm với những người buôn bán trâu. Bài viết này tiếp tục tham gia vào cuộc thảo luận khoa học về vai trò của chợ trong đời sống sinh kế của người H'mông ở chợ vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc trong quá trình hiện đại hoá và phát triển vùng biên.

3. Kết quả nghiên cứu

3.1. Người H'mông ở Cán Cấu trong quá trình phát triển

Tính đến thời điểm tháng 6/2018, xã có 540 hộ, 2.781 nhân khẩu, với 5 tộc người sinh sống là H'mông, Tày, Nùng, Phù Lá, Kinh; trong đó, người H'mông có dân số đông nhất, với 2.645 nhân khẩu¹, cư trú tại các thôn Cán Chư Sứ, Cốc Phà, Mù Tráng Phìn, Cán Cấu và Chư San. Ở xã Cán Cấu, chỉ có 20 hộ người Kinh và 36 hộ dân tộc Phù Lá làm kinh tế thuần nông và buôn bán các ngành nghề khác; 484 hộ người H'mông mua bán trâu ở chợ Cán Cấu và các chợ trong vùng. Người H'mông ở xã Cán Cấu có các họ Tráng, Giàng, Thào, Sùng, Cự, Vàng, trong đó, họ Tráng và Giàng có dân số đông nhất, đây là hai dòng họ lớn của người H'mông trong xã. Họ không chỉ có mối quan hệ họ hàng ở trong xã, trong huyện, trong vùng mà còn có quan hệ dòng tộc với người H'mông ở bên kia biên giới. Những người đồng tộc thường mua hàng và làm ăn lâu dài với nhau, không chỉ do yếu tố tương đồng về ngôn ngữ, văn hoá mà yếu tố tộc người giúp họ gắn kết với nhau hơn so với các tộc người khác. Điều này không chỉ thể hiện giữa những người H'mông trong vùng với nhau mà cả với những người H'mông ở bên kia biên giới.

Với diện tích 16,29 km², địa hình chủ yếu là đồi núi, đất đai ở đây phù hợp với canh tác nương rẫy. Trước kia, nguồn thu nhập chính của người H'mông từ lúa nương, ngô và các loại hoa màu, ngoài ra, tộc người còn tận dụng diện tích đồi có để chăn nuôi trâu, bò và khai thác các nguồn lợi tự nhiên. Tuy nhiên, hoạt động sinh kế truyền thống

¹ Số liệu do cán bộ Thống kê xã Cán Cấu cung cấp ngày 30/6/2018.

của người H'mông đang có sự chuyển đổi dưới tác động của cơ chế thị trường. Ngoài canh tác nương rẫy kết hợp với chăn nuôi, phát triển nghề rừng, trồng cây ăn quả giống mới với năng suất và giá trị cao theo hướng hàng hoá như mận, đào, lê,... người H'mông đang đa dạng hoá các hoạt động sinh kế phi nông nghiệp.

Năm 1994, chợ Cán Cẩu chính thức được thành lập, địa điểm đầu tiên tại cuối chân dốc Cốc Phà, lối sang trường Tiểu học Cán Cẩu.² Chợ Cán Cẩu họp vào thứ Sáu hàng tuần. Hàng hoá phân thành 2 khu vực là khu bán các loại thuốc bảo vệ thực vật, hạt giống, nông cụ, váy áo, đồ lưu niệm, hàng thịt, cá khô, mắm muối, hàng ăn, rượu, các loại xôi bánh truyền thống, lâm thổ sản như mật ong, nấm hương, mộc nhĩ và một số loại phong lan. Bên cạnh đó, là khu vực buôn bán trâu. Như vậy, ngoài hàng nhu yếu phẩm, trâu là mặt hàng có số lượng lớn nhất và khu vực mua bán dành cho mặt hàng này cũng chiếm 2/3 diện tích chợ Cán Cẩu.

Về tiền tệ, trong các giao dịch ở chợ phổ biến là dùng tiền Việt, song, với các giao dịch giữa người H'mông Việt Nam và người Trung Quốc thường trả bằng tiền Nhân dân tệ. Ở chợ Cán Cẩu có 5 người Kinh đổi tiền từ Bắc Hà và thành phố Lào Cai đến. Việc mua bán hàng hóa ở vùng biên giới giữa hai nước được thực hiện bằng ngoại tệ tự do chuyển đổi hoặc Đồng Việt Nam hoặc Nhân dân tệ Trung Quốc theo các phương thức thanh toán do hai bên mua bán thỏa thuận. Từ đó đến nay, các thương nhân Việt Nam đã sử dụng tiền Việt Nam đồng và đồng Nhân dân tệ để thanh toán. Như vậy, hình thức giao dịch tín dụng phi chính thức giúp cho hoạt động mua bán trâu nhanh gọn, linh hoạt. Điều này khác với hình thức trao đổi

hàng hoá trước kia, khi bán trâu người H'mông đổi ngang các loại hàng hoá như chăn bông, phích nước, máy khâu,...

3.2. Sự phát triển của hoạt động mua bán trâu

Trước năm 1994, hoạt động mua bán trâu ở xã Cán Cẩu diễn ra ngay tại hộ gia đình hoặc tại các thôn, bản. Những người H'mông đến tận nhà, tận bản tìm mua trâu. Đây là hình thức mua bán khá phổ biến và được người H'mông cũng như nhiều tộc người khác trong vùng khá ưa chuộng.

Những năm 70 - 80 của thế kỷ XX, người H'mông ở bên kia biên giới đã sang các thôn bản của người H'mông ở xã Cán Cẩu tìm mua trâu hoặc nhờ tìm mua trâu về bán lại cho họ. Trước nhu cầu rất lớn từ những người H'mông ở bên kia Trung Quốc, những người H'mông ở xã Cán Cẩu về các huyện vùng thấp của tỉnh Lào Cai như Bảo Thắng, Bảo Yên, Bắc Hà,... tìm mua trâu về không chỉ bán lại cho người H'mông trong vùng mà còn bán cho người H'mông Trung Quốc. Từ đây, hình thành lớp người đi mua trâu chuyên nghiệp gắn với hình thức buôn chuyến. Nhóm lái trâu này có đặc điểm là người có nhiều kinh nghiệm nghề nghiệp, có sức khoẻ, có quan hệ thân tộc với thương lái Trung Quốc.

Từ năm 1998 đến nay, hầu hết các hoạt động mua bán trâu đều diễn ra tại chợ Cán Cẩu. Những người H'mông buôn trâu thế hệ trước không chỉ truyền lại kinh nghiệm mà còn chuyển giao các quan hệ trong buôn bán làm ăn cho thế hệ con cháu mình. Nhờ đó, các quan hệ mua bán giữa người H'mông ở Cán Cẩu với người H'mông ở bên kia biên giới vẫn được duy trì và phát triển. Khi chưa có chợ Cán Cẩu, chỉ có một số thương lái địa phương xuất hiện, họ chính là một trong những đầu mối quan trọng kết nối các giao dịch trâu của người H'mông trong vùng với người H'mông, người Hán ở bên kia Trung Quốc. Tuy lúc đầu, các giao dịch này còn rất sơ khai, đến nay, đã trở thành thị trường rất sôi động và thu hút một lượng lớn các tộc người trong vùng, các vùng lân cận và cả từ miền xuôi lên đây. Tại chợ Cán Cẩu không chỉ có người H'mông trong xã mua bán trâu với các tộc

² Theo lời kể và hồ sơ về việc thành lập chợ Cán Cẩu còn lưu giữ của ông Sùng Seo Nhà, sinh năm 1954, nguyên Chủ tịch xã Cán Cẩu thì chợ Cán Cẩu được thành lập vào năm 1994. Lúc đầu chợ họp ở ven đường cạnh lối vào Ủy ban xã Cán Cẩu hiện nay. Năm 1995, chợ chuyển xuống khu gần trường Trung học cơ sở Cán Cẩu. Từ năm 2000 đến nay, chợ chuyển và được xây dựng lại tại chân dốc đối thuộc thôn Cán Cẩu Sứ, xã Cán Cẩu.

người trong vùng mà cả các tộc người ở các vùng lân cận mang trâu về bán tại chợ Cán Cấu. Mỗi phiên chợ có 120 - 150 người mua bán trâu từ các xã lân cận và huyện Bắc Hà, Si Ma Cai cũng tham gia mua bán trâu tại chợ Cán Cấu.

Từ năm 2010 đến nay, ở các phiên chợ, ngoài trao đổi trâu do chính người H'mông trong vùng nuôi còn có một lượng lớn trâu được các thương lái từ các tỉnh Bắc Giang, Hưng Yên, Hải Dương, Phú Thọ, Vĩnh Phúc, Thanh Hoá, Nghệ An,... thậm chí còn có các thương lái sang tận Lào, Campuchia mua trâu về bán ở chợ Cán Cấu. Từ năm 2010 đến 2014, mỗi tuần chợ Cán Cấu chỉ có 1 phiên vào thứ Bảy, giao dịch từ 800 - 1.000 con trâu. Kể từ 2015 đến năm 2018 mỗi phiên chợ Cán Cấu giao dịch 1.500 - 2.000 con, trong đó có từ 50-60 thương nhân người Kinh từ miền xuôi mang trâu lên.³

Trước năm 2010, mỗi phiên chợ trâu Cán Cấu giao dịch từ 300 - 500 con. Kể từ năm 2010 đến năm 2018, chợ Cán Cấu trở thành địa điểm giao dịch trâu lớn nhất miền Bắc, mỗi phiên giao dịch từ 1.500 - 1.700 con trâu. Trong khi đó, chợ Trà Lĩnh Cao Bằng có 700 - 1.000 con, thậm chí số lượng này ngày càng ít do thương lái Trung Quốc sang Trà Lĩnh mua ít dần bởi lực lượng chức năng Trung Quốc ngày càng thắt chặt quản lý từ năm 2010 trở lại đây. Từ đó, thương lái Trung Quốc có xu hướng mở rộng giao dịch sang chợ Cán Cấu. Bởi, Cán Cấu là địa phương có truyền thống buôn bán trâu từ rất sớm trong vùng và với các vùng lân cận và với Trung Quốc. Hơn nữa, con đường vận chuyển trâu sang Trung Quốc thuận tiện hơn so với các địa điểm khác ở vùng biên giới này. Từ chợ Cán Cấu theo quốc lộ 153 hướng đi Si Ma Cai đến ngã ba rẽ vào xã Sán Chải đi tiếp đến bờ sông Chày, nơi giao cắt giữa Việt Nam - Trung Quốc, thuộc thôn Lù Di Sán (xã Sán Chải) đây cũng là nơi tiếp giáp với huyện Xin Mẫn, tỉnh Hà Giang, quãng đường từ chợ Cán Cấu đến đây khoảng

10km. Tại khu vực ngã ba sông này, xe ô tô chở trâu không thể đi tiếp được, các chủ trâu thuê người dắt bộ qua sông về phía Vành Sàng, thuộc tỉnh Vân Nam, Trung Quốc. Từ đó, trâu tiếp tục được di chuyển vào sâu trong nội vùng Trung Quốc khoảng 7 km rồi vận chuyển đến các chợ thuộc khu vực người theo đạo Hồi.

Thông tư số 34/2016/TT-BCT quy định chi tiết hoạt động mua bán hàng hóa qua biên giới của thương nhân tại Quyết định số 52/2015/QĐ-TTg ngày 20/10/2015 của Thủ tướng Chính phủ về việc "quản lý hoạt động thương mại biên giới với các nước có chung biên giới" tới hoạt động mua bán hàng hoá ở các chợ vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc. Kể từ đây, các hoạt động mua bán hàng hoá nói chung, mua bán trâu ở các chợ vùng biên, nhất là chợ Cán Cấu diễn ra sôi động hơn, số lượng thương nhân Trung Quốc sang chợ tăng từ 30 người lên đến 45 người, thậm chí có thời điểm lên đến 50 người. Cùng với đó, những người Kinh ở miền xuôi chuyên trâu lên Cán Cấu nhiều hơn, với sự tăng về chuyến đi và số lượng trâu mang đến chợ, trước đây người buôn trâu chỉ đến Cán Cấu bán 2 phiên một tuần thì nay tăng lên 3 phiên, thậm chí tăng 4 phiên một tuần.

Người H'mông ở xã Cán Cấu có ba tầng lớp thương lái đi buôn chuyên nghiệp ở quy mô lớn, vừa và nhỏ. Ở quy mô lớn, các thương lái buôn trâu giống to và đẹp có giá trị từ 100 triệu đến 160 triệu đồng/con. Ở Cán Cấu có 7 thương lái buôn trâu ở quy mô lớn này và số vốn để kinh doanh từ 3 tỷ đồng trở lên. Đây là 7 hộ buôn trâu có kinh tế giàu nhất ở xã Cán Cấu. Ở quy mô vừa, là những người chuyên mua trâu tại các chợ trong vùng và miền xuôi về bán trực tiếp cho các thương lái Trung Quốc với số lượng lớn từ 30 - 40 con/ngày/phiên và có quan hệ với 3 - 5 chủ hàng từ bên Trung Quốc, số vốn để kinh doanh từ 1,5 - 2,0 tỷ đồng. Ở Cán Cấu có 40 hộ người H'mông buôn trâu ở quy mô này. Còn ở quy mô nhỏ, là những người mua trâu tại chợ Cán Cấu và một số chợ ở huyện lân cận, về bán trực tiếp cho một số chủ hàng từ Trung Quốc hoặc bán cho những người

³ Số liệu do Ban Quản lý chợ Cán Cấu cung cấp tháng 5/2018

buôn ở quy mô lớn ngay tại chợ. Những người buôn ở quy mô này có vốn từ 200 - 300 triệu đồng, ở xã Cán Cấu có 80 người buôn ở quy mô này. Họ mua ô tô trọng tải từ 3,5 tấn trở lên để phục vụ vận chuyển trâu của gia đình mình và chở thuê cho người buôn ở quy mô lớn. Bên cạnh đó, những người H'mông khác ở Cán Cấu buôn bán trâu ở chợ Cán Cấu theo hình thức bán chuyên nghiệp, mua trâu trực tiếp của người Kinh và các tộc người trong vùng tại chợ Cán Cấu rồi bán cho các thương lái Trung Quốc hoặc bán lại cho các tộc người trong vùng theo cách "mua đầu chợ bán cuối chợ", hình thức này phổ biến, không cần nhiều vốn và phù hợp với nhiều người H'mông ở xã Cán Cấu. Ở xã Cán Cấu, có 35% số hộ thuộc hộ giàu, 59% hộ trung bình, 6% hộ nghèo, trong đó, số hộ giàu ở đều thuộc người buôn trâu ở quy mô lớn và quy mô vừa.⁴

Theo số liệu thống kê của Ủy ban xã Cán Cấu, từ năm 2010 ở xã có 45 ngôi nhà 2 tầng giá trị từ 800 triệu đến 1 tỷ đồng, cả 45 ngôi nhà này đều là của thương lái người H'mông buôn trâu; 18 nhà mái bằng 1 tầng và đa số là nhà sản kiến cổ. Hầu hết các hộ gia đình người H'mông trong xã đều có xe máy đất liền, giá trị từ 20 triệu trở nên. Ngoài ra, trong xã có 80 hộ có tivi màn hình phẳng, 448 hộ đều có điện thoại di động⁵,... Ở các phiên chợ trâu, các giao dịch chủ yếu thực hiện giữa những người nam giới với nhau, còn nữ giới chỉ hỗ trợ việc dắt trâu. Từ 2010 đến năm 2018, sự phân công công việc giữa nam nữ trong các hộ buôn trâu rất rõ rệt, song, từ năm 2019 đến nay, do chợ trâu có xu hướng giảm dần các giao dịch, buôn bán kém hơn, phụ nữ chuyển sang may váy áo bán ở chợ, nam giới vừa buôn bán trâu vừa giúp vợ chở hàng thồ cảm đến chợ hoặc phụ thêm vợ tại quầy bán hàng ăn vào những lúc không có khách mua trâu. Hiện nay, ở thôn Cốc Pá có 7 gia đình có 3 thế hệ

vẫn tiếp nối nghề buôn trâu (thích nghi với những chuyển đánh bộ dài ngày khi đi về miền xuôi mua trâu)...

Kết luận

Buôn trâu là hoạt động sinh kế khá bền vững của người H'mông ở xã Cán Cấu. Yếu tố tạo nên tính bền vững của hoạt động buôn bán trâu xuyên biên giới không chỉ xuất phát từ nhu cầu mua bán trao đổi trâu của các tộc người trong cùng với nhu cầu lớn của các tộc người theo đạo Hồi ở Trung Quốc kết hợp với vị trí địa lý và sự phát triển của mạng lưới chợ trong vùng. Với hoạt động sinh kế này người H'mông đã phát huy được tính năng động, đồng thời vận dụng vốn xã hội và văn hoá tộc người trong quá trình xây dựng và mở rộng các quan hệ mua bán với các tộc người trong vùng, với người Kinh và với các tộc người ở bên kia biên giới, nhất là với đồng tộc người H'mông. Tuy nhiên, không thể phủ nhận được sự thành công của người H'mông trong quá trình thích ứng với thị trường còn có được lợi thế từ điều kiện địa lý, lịch sử mua bán của cư dân hai bên biên giới, mối quan hệ văn hoá - xã hội cùng với môi trường cư trú, chính khu vực địa lý này giúp người H'mông có nhiều lợi thế trong giao lưu và phát triển. Những lợi thế này là sự tiếp nối các quan hệ mua bán ngựa trong lịch sử đến các quan hệ trong mua bán trâu ở xã Cán Cấu nữa, chợ trâu nằm ở vị trí trung tâm của các hoạt động giao thương với các chợ trong vùng với bên kia biên giới cùng với sự thuận tiện của con đường từ Cán Cấu sang bên Trung Quốc giúp cho việc di chuyển của dòng người và dòng hàng hoá về Trung Quốc cũng như từ các địa phương khác trong vùng và từ miền xuôi lên thuận tiện hơn. Hơn nữa, các chính sách phát triển vùng biên giới Việt Nam - Trung Quốc trong những năm qua cũng là một trong những điều kiện thuận lợi để tộc người này càng mở rộng thị trường và các quan hệ buôn bán với các tộc người khác trong vùng, liên vùng và với cả các tộc người ở bên kia biên giới, nhất là những người đồng tộc ở bên kia biên giới.

⁴ Số liệu do Chủ tịch xã Cán Cấu cung cấp tháng 8/2019.

⁵ Số liệu do cán bộ thống kê xã Cán Cấu cung cấp tháng 12/2018.

Tài liệu tham khảo

1. Bùi Xuân Đình và Nguyễn Ngọc Thanh (Đồng chủ biên, 2013). *Một số vấn đề cơ bản về kinh tế - xã hội ở các vùng biên giới Việt Nam*. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
2. Chính phủ nước Cộng hoà xã hội Chủ nghĩa Việt Nam và Chính phủ nước cộng hoà Nhân dân Trung Quốc ký "Hiệp định mua bán hàng hoá ở vùng biên giới", ngày 19/10/1998.
3. Christine, B. (2014). Những trao đổi địa phương và buôn bán trâu tại chợ ở vùng cao Việt Nam (tỉnh Lào Cai). *Tạp chí Dân tộc học*, số 3, tr.72-83.
4. Cư Hoà Văn và Hoàng Nam (1994). *Dân tộc Mông ở Việt Nam*. Nxb Văn hoá Dân tộc, Hà Nội.
5. Khổng Dẫn (Chủ biên, 1996). *Những đặc điểm kinh tế - xã hội các dân tộc miền núi phía Bắc*. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Laura, S., and Sarah, T. (2008). Negotiating Remote Borderland Access: Small - Scale Trade on the Vietnam - China Border. *Development and Change* (39,4), Blackwell Publishing.
7. Lý Hành Sơn và Trần Thị Mai Lan (Đồng chủ biên, 2017). *Quan hệ dân tộc xuyên quốc gia ở Việt Nam (Nghiên cứu tại vùng miền núi phía Bắc)*. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
8. Nguyễn Chi Huyền (Chủ biên, 2000). *Nguồn gốc lịch sử tộc người vùng biên giới phía Bắc Việt Nam*. Nxb Văn hoá dân tộc, Hà Nội.
9. Nguyễn Minh Hằng (2001) *Buôn bán qua biên giới Việt - Trung lịch sử - hiện trạng - triển vọng* Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
10. Nguyễn Thị Lê (2010). *Các tộc người xuyên biên giới và vấn đề phát triển vùng biên giới Việt - Trung*. Luận văn Thạc sĩ Lịch sử, chuyên ngành Dân tộc học, Thư viện Khoa Nhân học, trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn Hà Nội.
11. Sarah, T., Christine, B., and Jean, M. (2015). *Frontier Livelihoods Hmong in the Sino-Vietnamese Borderlands*. University of Washington Press, Seattle.
12. Tạ Thị Tâm (2017). Những liên hệ trao đổi ở một chợ vùng biên. *Tạp chí Nghiên cứu Trung Quốc*, số 8, tr. 34-44
13. Tạ Thị Tâm (2018). Mạng lưới chợ ở vùng biên giới Việt - Trung. *Tạp chí Nghiên cứu Trung Quốc*, số 10, tr 59-67.
14. Trần Hữu Sơn (2013). Hiệu quả hoạt động của chợ vùng cao Lào Cai dưới góc nhìn Nhân học. *Tạp chí Dân tộc học*, số 3, tr. 61-71.
15. Vũ Dương Ninh (2010). *Biên giới trên đất liền Việt Nam - Trung Quốc*. Nxb Công an Nhân dân, Hà Nội.

Thông tin tác giả:

Tạ Thị Tâm, Th.S

- Đơn vị công tác: Viện Dân tộc học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam

- Địa chỉ email: tam110986@gmail.com

Ngày nhận bài: 27/9/2019

Ngày nhận bản sửa: 15/10/2019

Ngày duyệt đăng: 21/10/2019